

בין שני הרים

הלא הם

הגאון מבריסק והרב מביאלא, זכר שני הצדיקים לברכה (ספורו של חסיד מביאלא)

...וצריכים אתם לדעת, שר' נח'קע, הצדיק מביאלא, היה מקדש תלמידו המובהק של הרב מבריסק, ויצק מים על ידיו כמה שנים, עד שנעלם פעם אחת ויצא לסבול גלות, ובא אחר כך לביאלא, והתיישב, ונתגלה שם. ואת הגאון מבריסק עזב מהאי טעמא: לומדים שם תורה והוא מרגיש שהתורה, כל אחטא בשפתי, תורה יבשה היא, בלי שום לחלוות. לומדים, דרך משל, הלכות נשים, בשר בחלב, דיני ממונות... מה טובו ואמנם, כשראונו ושמענו נגשים אל האלהים בסענות ותביעות, או כשאיוו משרתת נגשת ושואלת בבשר בחלב, או כשבאה אשה להכשירה לבעלה — אז הדין חי וההלכה חיה, וכל התורה כולה חיה, ומקבלת שררות על עולם החיים... אבל כשהם יוצאים, התורה — כשלומדין את הנגלה בלבד, כשרואין את הקלפה העליונה ולא יותר — התורה, רחמנא ליצול, נקפאת ואין בה אף ריח של תורת חיים.

ולבו של הצדיק אומר לו, שהתורה תורת חיים היא... ולעיין בספרים אחרים אסורו כידוע, היה הגאון מבריסק מתנגד גדול וחולק נלהב, ונוקם ונוטר כנחש, והיה מקלל, מחרים ומשמת בעד כל דבר קל של חסידות, ואז יצא הקול, שתפשו שם איזה חסיד ומסרוהו לעכורים, וצינה הגאון מבריסק, שיגלוהו, רחמנא ליצול, את זקנו, ונפלה על-ידי זה

על החסיד הנ"ל מרה-שחורה וכמעט שיצא מדעתו, ונסעו עם אותו החסיד לצדיקי עולם ולא הושיעו לו, כי לא דבר קטן הוא הגאון מבריסק, ואם הוא יזיק אין עצה ותחבולה... ולא דבר נקל הוא לעזוב את הגאון מבריסק, והיה פוסח על שתי הסעיפים, עד שגילו לו בחלום, מה שהוא צריך לעשות.

הוא ישן בלילה, והגאון מבריסק נגש פתאום אל מטתו, ויאחז בידו, ויעירנו, ויאמר לו: קום נא, תלמידי נח, ואני אנהגך ואביאך אל גן-עדן התחתון.

הוא מוליכו אל ארמון רם ונשא, ובהארמון הזה אין חלון ואין דלת, מלבד הדלת שבאו בה, ובכל זאת אור זרע בהארמון, כי החללים — אבני בדולח וברקת, ומפיקים נוגה, והתקרה מלמעלה גם כן מאבני יקר, ומוזירה באור הלבנה. והגאון מבריסק מצוה ואומר לו, שיאחז ולא ירפה מכנף מעילו, לפי שישנם בכאן אולמים אין מספר, שאין לשער ואין לספר, וכמעט תרף ירך ואעזבך, תתע ולא תמצא דרך לעולם ועד. וכל האולמים שבארמון ריקים, אין כסא ואין ספסל, והגאון מבאר לו, שאין כאן מקום לשבת, לפי שאין יושבים פה, כי אם הולכים, הולכים עד סוף הדורות, ורואה הצדיק, שהאולמים הריקים הולכים הלך וגדול, הלך נאורו והתקרות מגיהות ומוריעות אור בצבעים שונים וגונים שונים, אך כל הארמון הוא שומם וריק, והרגיש ליאות בכל אבריו, ונדמה לו, שהם הולכים זה כמה שנים, וכפות רגליו צבות וכואבות מאד, והוא מרגיש עוד, שעניו כואבות מהאור הרב,

צווישן צוויי בערג

פון בריסקער רב אין ביאלער רבין האט איר אַוואַי געהערט, דאָך נישט אַלע וויסן, אַז דער ביאלער צדיק, ר' נח'קע, איז פֿריער געווען דעם בריסקער רבס אַ תלמיד מובהק, אַז ער האָט בני אים געלערנט אַ שיינע פֿאַר יאָר, און דערנאָך ערשט איז ער נעלם גע- וואָרן, אַפֿגעהאַלטן אַ פֿאַר יאָר „גלות“ און איז נתגלה געוואָרן אין ביאלע.

און אַינצק איז ער מהאי טעמא: כען האָט געלערנט תורה, נאָר די תורה, האָט דער רבי געפֿילט, איז טרוקענע תורה... מען לערנט, למשל, אַ דין פֿון שְׁאֵלוֹת נשים, פֿון בשר-בחלב, צי דיני כסונות... זייער ווייל קומט ראַפֿן ושמעון האָבן אַ דין-תורה, קומט אַ מִסֵּר אַ שאלה פֿרעגן אַדער אַז איכה האָט אַ סאלה — קריגט באַיהאָר הרגע דאָס לערנען אַ חיות, לעבט עס אייף און עס האָט אַ ממשלה אויף דער וועלט, אָבער אַזוי, אַז זיי פֿילט דער רבי, אַז די תורה, דאָס הייסט, דער גוף פֿון דער תורה, דער נגלה, דאָס וואָס עס ליגט פֿון איינצק, איז טרוקן, נישט דאָס, האָט ער געפֿילט, איז תורת חיים — תורה דאָרף לעבן! לערנען אַנדערע קבלה-ספרים האָט מען אין בריסק נישט געטאַרט, דער בריסקער רב איז געווען אַ מתנגד אין בטבע אַ נוקם ונוטר כנחש, האָט עמעץ אַנגעפֿירט אַ זהר, אַ פרדס, פֿלעגט ער שטעלען, אין חרם אַרענגלייגן איינעם האָט מען געכאַפט בני אַ קבלה-ספר, האָט ער אים געלאָזט אַפֿטאָלן די באָרד דורך ערליי: וואָס קלערט איר? דער מענטש איז יצא מדעתו: געוואָרן, אין מרה- שחורה אַריינגעפֿאַלן, און וואָס מער הידוש איז, עס האָט אים שוין

1 (נלייכערס) עכס נקבה אין האָלט לאַנג אַן אַ סנאה, זיי אַ סלאַנג.
2 — אַראָפּ פֿון דינען.

קיין גוטער ייד נישט געהאַפֿן — איר שפּילט אַנד מיטן בריסקער רב און פֿון דעסט וועגן, זיי פֿאַרס מען עס אַינצק פֿון בריסקער רבס ישיבֿה??

אַ צייט לאַנג האָט ער זיך טאַקע געשלאָגן מיט דער דעה, נאָר איין סאַל האָט מען אים געוויזן אַ חלום, עס האָט זיך אים געחלומט, אַז דער בריסקער רב איז צו אים אַרענגעקומען און גע- זאָגט: קום, נח, וועל איך דיר פֿירן אין גן-עדן הַתַּתְּיוֹן אַרען, זיי זענען געקומען אין אַ גרויסן פֿאַלאַץ אַרען, אין פֿאַלאַץ איז נישט גערען, נישט קיין און נישט קיין פֿענעטער, איינער די סיר דורך וועלכער זיי זענען אַרענגעגאַנגען, ליכטיק איז דאָר אין פֿאַלאַץ גערען, וועל די ווענט, זיי עס האָט זיך דעם רבין געדאַכט, זענען געווען פֿון קרישטאָל און האָבן געשלאָגן פֿון זיך אַלייט אַ ליכטיקן גלאַנק.

און זיי גייען אַזוי, און גייען אין מען זעט נישט קיין סוף. — האָלט דין אַן מנה יופֿעצע? — מאַכט דער בריסקער רב — דאָ איז פֿאַראַנען סאַלעס אין לעער ואין לספר, און קוים רעכט דו זיך אַפּ פֿון מיר, וועסטו פֿאַרבלאָגנדישען אויף אייביק... דער רבי סײַט אַזוי, און זיי גייען אַלץ וועטער און וועטער, אין אויפֿן גאַנצן וועג זעט ער נישט קיין בענקל, קיין שום כלי-בית, נאָר נישט!

— דאָ זיצט מען נישט — פֿאַרטשיטסט אים דער בריסקער רב — נאָר מען גייט אַלץ וועטער און וועטער.

און ער איז אים נאָכגעגאַנגען, און איך זאָל איז גרעסער אין ליכטיקער געווען פֿון דעם צווייטן, און די ווענט האָבן געשיינט דאָ מיט דער, דאָ מיט אַן אַנדער קאַליר; דאָ מיט עטלעכע, דאָרט מיט אַלערליי קאַלירן... נאָר קיין מענטשן האָבן זיי נישט געטראָפֿן אויפֿן וועג...

3 לאַנגע קאַפּאַצט.

ובכל גופו — קור, וזעה קרה מכסה את עורו... וגם לבו כואב ומלא געגועים, ונפשו בקרבו עורגת לצאת מן האור הקר, מן הריקות... כלתה נפשו לשוב אל חבריו, לראות צורת איש מישראל, ובאותו הרגע אומר לו הגאון: „הארמון הזה שלנו הוא — לי ולך אחרי, אם תשמע בקולי, תירש את כסאי, תהיה לרב בבריסק ותבוא אחרי הנה“.

ויחרד הדיק מאד מאד, ויחשוב לנפול מפחד, ויגע בידו בכותל נתכווה היד, והמכנה לא מכנת אש, כי אם מכנת קרח. וירא כי הכתלים — כתלי קרח הם ולא אבני יקר, ויצעק בקול נורא: „רבי, אינני רוצה להתבודד בכאן רוצה אני להיות ביהר עם כל ישראל“ ואך יצאו הדברים מפיו, והגאון מבריסק נעלם, והוא נשאר לבדו, מבלי דעת את מוצאו ואת מובאו, ויתע הנה והנה, ויתפלל מקירות לבו: „רבנו של עולם, רוצה אני להיות בשבעה מדורי גיהנום עם פושעי ישראל, ולא להיות יחיד בגן-עדן“.

ובאותה שעה נראה לטניו איש יהודי ואזור בעל-עגלה אדום על מתניו, ובידו שוט ארוך, והוציא אותו מן הארמון, וכהנץ השחר הקיץ, וימהר וילבש את בגדיו, וירץ אל בית-המדרש, להעיר את חבריו ולספר להם את חלומם. אך בעברו בחוץ ראה, והנה עגלה רחומה לשני סוסים עומדת, ועל יד הסוסים עומד איש יהודי, ואזור אדום על מתניו, ובידו שוט ארוך, והכיר תיכף ומיד, שהוא אותו בעל-העגלה שהוציאו מן הארמון, ויגש אליו, וישאלהו:

— ולאן אתה נוסע, יהודי?
וזה עונה לו: ולך למה לדעתו?
— קחני אתך — מתחנן הרבי.
ובעל-העגלה מתבונן אליו איזה רגעים ועונה:
— לבחור כמור נאה ללכת ברגל, לך לך, בחור.
— ולאן ללכת?
— אל אשר ישאוך רגליך, אחת היא לי — ענה בעל-העגלה ויפן אל סוסיו.

דער רבי איז מיד געווארן גייענדיק. עס האט אים באגאסן א שווייט, א קאלטער טווייט. קאלט איז אים אויך געווארן אין אלע אברים. דערצו הייבן אים נאך אן די אויגן ווי צו טאן פון באשטענדיקן גלאנץ.

און עס איז אנגעפאלן אויף אים א שטארקע בענקשאפט, א בענקשאפט צו יידן, צו חברים, צו כל ישראל! א קלייניקייט — מען זעט קיין ייד נישט פאר זיך...

— בענק נישט צו קיינעם — מאכט דער בריסקער רב — דאס איז א פאלאץ נאך פאר מיר און פאר דיר... דו וועסט אויך א מאל זיין בריסקער רב!

און דער רבי האט זיך נאך מער דערשראקן און אנגעכאפט זיך ביי דער וואנט. נישט אומצופאלן. און די וואנט האט אים אפגעברייט, נאך נישט ווי פנער בריט, נאך ווי אפן בריט!

— רבי! — האט ער א געשרי געטאן — די ווענט זינען אפ, נישט קריסטאל! פשוט אפן!
דער בריסקער רב טויזנט.

און דער רבי טרעט וועטער:

— רבי, פירט מיך ארויס פון דאנען! איך וויל נישט זיין אליין מיט אפן! איך וויל זיין צוזאמען מיט כל ישראל!

און קום האט ער עס ארויסגעזאגט, איז דער בריסקער רב נעלם געווארן און ער איז געבליבן איינער אליין אין פאלאץ.

קיין וועג, ווי איז אים ווי אפן, הייסט ער נישט; פון די ווענט שלאגט אויף אים א קאלטער פחד; און די בענקשאפט צו א ייד, צו דערזען א ייד, באדייט א טויטער, א טויטער, איז אלץ ביי אים שטארקער און שטארקער געווארן. האט ער אנגעהויבן שטארק צו היינען...

— רבנו של עולם, — האט ער זיך געבעטן — נעם מיך ארויס

פון דאנען! בעסער אין גיהנום מיט כל ישראל צוזאמען, איידער דא איינער אליין!

און באיתו הרגע האט זיך אים באוויזן א פראכט יידל מיט א רויטן בעל-עגלהשן גארטל אויף די לענדן און א לאנגער בייטש אין דער האנט. דאס יידל האט אים שווינגנדיק אנגענומען בייטש ארבל, ארויסגעפירט פון פאלאץ און איז — פארטוהלט געווארן. אזא חלום האט מען אים געוויזן!

און ער האט זיך אויפגעכאפט פאר טאג, קום וואס עס האט אנגע-הויבן גרויען, האט ער פארשטאנען, אז עס איז נישט קיין פראכטער חלום געווען. ער האט זיך געשווינד אנגעטאן דעם געוואלט לויפן אין בית-המדרש ארבעט, לאזן זיך פוטר חלום זיין פון די לוכדים, וואס נעכטיקן אין בית-המדרש, דורכגייענדיק דעם מארק, האט ער אבער דערזען א שטייענדיקע בויד, אן אנגעשטאנענע גרויסע פארצעטיטע בויד און ביי דער בויד איז געשטאנען א בעל-עגלה מיט א רויטן גארטל ארום די לענדן, א לאנגע בייטש אין דער האנט און פונקט אזא יידל ווי דער, וואס האט אים אין חלום ארויסגעפירט פון פאלאץ. שטייט ער זיך, און דרייט בגוי, גייט ער צו און פארענט:

— וואו אהין פארט א ייד?

— נישט היין וועג! — ענטפערט דער בעל-עגלה נאך גראב.

— פארט? — בעט ער זיך — אפשר העל איך מיטפארן?

דער בעל-עגלה האט זיך א ביסל פארטראכט און דערנאך גע-ענטפערט:

— און צו פיס — זאגט ער — קאן אפא בחור נישט גיין גיין

דיר דעם וועג?

— און וואו אהין זאל איך גיין?

— וואו די אויגן וועלן דיר טראגן — ענטפערט דער בעל-עגלה

און דרייט זיך אפ — מיט דאגה!

*(אויך: זכרים נגז) רייד מיט א זין אין ידו, אדעמייק (עזרא) כיר, כחובות קרא).

והצדיק הבין את הרמו, ולא הלך עוד אל בית-המדרש
ויצא תיכף ומיד בגולה.

כנאמר למעלה, נתגלה לאחר כמה שנים בביאלא. אך
שהתגלה — עד מפי עד, איני רוצה לספר, אף כי הדברים

נפלאים מאד... אך כשנה אחרי התגלותו באתי אני לביאלא.
מלמד הייתי ויצא שמי, והביאני לביאלא אחד מבעלי-הבתים
ור' יחיאל שמו. ואותו ר' יחיאל היה עשיר גדול ופוסק אלף
אלף אדומים לבנותיו ומשתדך עם גדולי ישראל. והצעירה
שבנותיו הייתה כלתו של הגאון מבריסק...

וכיון שהגאון מבריסק הוא מתנגד וחולק, ובנו, הוא חתנו
של ר' יחיאל, גם כן מתנגד וחולק, מתנהג גם ר' יחיאל על
פי שיטתם. ור' יחיאל בעצמו, שימחול לי שם, הוא יהודי
פשוט, ומובטח אני, שלבו נמשך מאד אחר החסידים... ומחויב
הדבר על פי דרך הטבע: ר' יחיאל בין הלומדים לא נמנה
וכשהגאון מבריסק מסב על שולחנו ואומר תורה, הוא מנענע
ראשו ותולה עיניו בשמי קורה, ומבין לא יותר מן התרגול
הקורא ב„בני-אדם“... וכבר שמע ר' יחיאל שאצל אנשי-שלומנו
התורה לא בשמים היא, והכול שומעים ומבינים אותה, איש
לפי דרכו ולפי מדרגתו, ו„כפטיש יפוצץ סלע“, והניצוץ
מתרוצצין ומתעופפין, וכל אחד ואחד מקבל מהם כפי חלקו,
ואף מי שאינו מבין פירוש המלות כי „תורה אור“, וכל מי
שהיתה גשמתו במעמד הר סיני, יכול לקבל את האור... וידוע
אני, שחשקה נפש ר' יחיאל להתחבר אלינו, אך אינו יכול,
מאימת מחותנו וחתנו. אבל אותי אינם מפריעים מהתדבק
אל האור האמיתי. וכשאני מספר לפניהם איזה ענין על הרבי,
חתנו של ר' יחיאל, בן הגאון מבריסק, כועס ומקטט את
מצחו, אבל אינו אומר כלום, וגם ר' יחיאל בעצמו אינו אומר
כלום, אך אני מרגיש, שהוא עושה אונו כאפרכסת, ודברי
היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב...

ויהי היום, ובתו של ר' יחיאל, היא כלתו של הגאון
מבריסק, קרבו ימיה ללדת. כידוע — כל היולדות בחזקת
סכנה הן, ואצלה גדלה הסכנה מאד. ידוע היה לכל באי
עולם, שהגאון מבריסק, שצינה לגלח זקנו של חסיד, נענש
על ידי צדיקי הדור. וכיון שלא היתה להם שליטה על הגאון

בעצמו, חל העונש על בניו, ושני בנים מתו עליו בסך-הכל
במשך חמש או שש שנים, ולבניו החיים לא היו בנים זכרים,
וכלותיו מקשות לילד, והן בשעת לידתן בסכנה גדולה.

וגזירה עליונה היתה שתתגבר המחלוקת, והכול רואין את
ענשו של הגאון, והוא בעצמו בעיניו הטהורות אינו רואה
או אינו רוצה לראות. והוא מוסיף לרדוף באף ובחימת את
אנשי-שלומנו, ומשתמש לזה בתקיפות של בעלי-הבתים
והרשות עם אנשי-חיל, רחמנא ליצלן.

ונמלאתי רחמים גדולים על בתו של ר' יחיאל, ואמרתי:
רבונו של עולם, למה תספה היא בעוון אחרים? והאשה היא
כשרה וצנועה באמת, בעלת לב טוב ועין טובה, ובלי עורתה
לא נכנסה כלה עניה לחופה, וכשבאה המיילדת, אמרתי —
„עת לעשות“, והפצרתי בבני-הבית, שיסכימו לשלוח פדיון
להצדיק, ועל כל פנים — פתקא. וראשית דבר הפצרתי

דער רבי האָס פֿאַרשטאַנען און האָט זיך געלאָזט אין גלות אַרבעט.
ווי געזאָגט, נתגלה איז ער געוואָרן עטלעכע יאָר שפּעטער אין
ביאַלע. (עד כּפּי עד.) ווי אַזוי עס איז געווען, דערצייל איך נישט.
כאָטש עס איז מויל אין אויערן אויפֿצושטעלן! און לערן אַ יאָר נאָך
זיין התגלות האָט מיך אַ ביאַלער באַלעבאָס, ר' יחיאל האָט ער גע-
וויסן, אַראָפּגעבראַכט צו זיך פֿאַר אַ מלמד.

לכתחילה האָב איך אַפֿילו נישט געוואָלט אָננעמען דאָס מלמדות.
ר' יחיאל, מהסס איר וויסן, אין געווען אַן עישר, אַ פֿאַרצייטיגער
אַנגעשטאַפּטער עוטר, די סעכטער פֿלעגט ער געבן. צו טויזנט רענד-
לעך נדן און סאַן מיט די גרעסטע רבנים אין זיין לעצטע שטור אין
געווען טאַקע דעם בריסקער רב'ס טאַכטער.

פֿאַרשטייט איר דאָך אַליין, אַז אויב דער בריסקער רב' מיט די
רעשט מחותנים זינען חולקים, מוז ר' יחיאל אויך זיין אַ חולק...
און איך בין דווקא אַ ביאַלער חסיד. נו — ווי לאָזט מען זיך אין
אַזאָ הויז אַרבעט?

האָט עס מיך אָבער פֿאַרס געצויגן קיין ביאַלע! אַ קלייניקייט
— מיטן רבין אין איין סטאַט! געקלערט אַהין, געקלערט אַהער —
איך פֿאַר!

און ר' יחיאל אַליין, האָט זיך אויסגעוויזן, איז אַן אמת פּשוטער,
פּשוטער ייד. איך בין אַיך אַפֿילו ערב, אַז זיין האַרץ האָט געצויגן
צו אַ רבין ווי מיט צוואַנגען, וואָרעם באמת, קיין למדן איז ער נישט
געווען, אויפֿן בריסקער רב' פֿלעגט ער אַנדאָי קוקן ווי אַ האָן אויפֿן
בני אָדס! סטערט ער מיר נישט צו האַלטן זיך ביים ביאַלער רבין,
נאָר ער אַליין איז זיך מתרחק, אַז איך דערצייל עפעס פֿון רבין, מאַכט
ער זיך גענעצן, כאָטש די אויערן, זע איך, שפּיצט ער אויף, נאָר

18 עוות פון 18 עדות, אַזאָ האָט אַליין די פֿאַמירונג נישט געזען,
נאָר געהערט דעם איר פֿון אַ צווייטן. — קעגן. — *הפילה פֿון שטאַט
כפרות (פֿאַר יובשפור), האָט וויסן אָבער דער האָן, זען ער קוקט אַרײַן
אין סדורו

דער זון זינער, דעם בריסקער רב'ס איידעם, דער קנייטשטאָבן דעם
שטערן, קוקט אויף מיר מיט כּעס אין ליצנות צוזאָגען, נאָר שפּאַרן
שפּאַרט ער זיך נישט, ער פֿלעגט בטבֿע ווייניק ריידן.
ויהי-היום — ר' יחיאל'ס שטור, דעם בריסקער רב'ס טאַכטער,
דאַרף זיין צו קינד, דאָכט זיך, מאַלע אַ וועבל מיט צו קינד? איז
אָבער אַ כּעטה דערבײַ געוועסן האָט מען, אַז דער בריסקער רב',
חזל ער האָט אַ חסיד אָפּגעגאַלט, דאָס וויסן, געהיטן אָנגאַלן באַרד-
און פיאות, איז ניווק געוואָרן פֿון די צדיקי-ההדר, ביידע צוויי זיין
זינען אים, לאַ עליכם, במשך אַ פֿינף-זעקס יאָר נאָכער געוואָרן, און
אַלע זינען דרייַ סעכטער האָבן קיין בנים זכרים נישט געהאַט, דער-
בײַ איז נאָך יעדע פֿון זיי געווען, רחמנא ליצלן, אַ געטע לילד, אַ
בשעת כּעטה געווען יעדעס מאָל מער דאַרטן זי דאָ, אַז מען האָט
אָבער פֿון השמים געוואָלט, עס זאָל זיין מהלוקת, האָבן אַלע געזען
אין געוועסט, אַז עס איז אַן עונש פֿון די צדיקי-ההדר אויפֿן בריסקער
רב', נאָר ער אַליין, מיט זינען ליכטיקע אויגן, האָט עס נישט געזען!
און אַלער — נישט געוואָלט זען! ער האָט וועטער געפֿירט זיין
התנגדות ביד הזקה — מיט הרמות, און תקיפות פֿון אַנטי-חייל, ווי
אין יענע צייטן...

מיר איז גיסעלע (אזוי האָט זי, דעם בריסקער רב'ס טאַכטער,
געהייסן), באמת אַ שאַד געווען, וויער אַ שאַד געווען, ערשטנס —
אַ יידישע נשמה; צווייטנס — אַ יידישע כּכרע נשמה; עס איז נאָך
אַזאָ צדקת, אַזאָ כּכרע נאָך אויף דער וועלט נישט געווען...

קיין איינציקע אָרעמע כלה האָט אַן איר הילף נישט התונה גע-
האַט, אַזאָ זינענע בריאה! אין דאָס דאַרף געשטאַלש ווערן פֿאַרן
פֿאַטערס כּעס! און דעריבער, אַזוי ווי איך האָב נאָר באַבערקט, אַז
די באַבע הייבט זיך אַן דרייען אין שטוב, האָב איך טיין אָנגעהויבן
אַרבעטן אויף אַלע כלים, מען זאָל שיקן צום ביאַלער רבין... זאָל
זיין אַ קייטל אַן אַ פֿיידן, באַכער — ער דאַרף בייטק פֿיידנות!...

בבעלה, כי ידעתי, שתודה לאל, השלוש-בית גדול, ברוך השם, ושנפשו ממש קשורה בנפשה, אף שהסתירו את הדבר בכל חוקי ועו. אך ברא כרעיה דאבוה, וכמעט שלא ירק בפני מכעס. השתדלתי אצל ר' יחיאל בעצמו, וזה עונה לי בתמימות: בתי נכנסה לרשות אחר, לרשותו של בן הגאון מבריסק, ואינני רשאי לעשות דבר שלא ברצונו. ואמרתי לו שבתו היא בחזקת סכנה, ופנה הצדה, ומחה דמעה מעינו ולא ענה דבר. פניתי אל הפלוגית — אל אשתו של ר' יחיאל, וספרתי לה את כל הענין, הלא אם היא, וגם אצלה העליתי חרס. היא עונה לי בפשיטות: את כל אשר יצווה אישי — אעשה, את כל חכשיטי אשלח להרבי לכופר פדיון נפשה, ובלי ידיעתו אף פרוטה אחת לא אשלח.

— אבל פתקאו הלא זה אינו לא כסף ולא שוה-כסף? והיא באחת: איווהי אשה כשרה, שעושה רצון בעלה ובלי הסכמתו לא תכתוב ולא תצווה לכתוב אף מלה אחת, אף אות אחת, ויהי מה.

וגם היא נוטה הצדה להסתיר את בכיה. ומה היה לי לעשות? לפי שעה החשיתי. אך כאשר הגיעה לאוני ועקחה הראשונה של היולדת, לא שמעתי עוד בקול איש, ורצתי על דעת עצמי אל הצדיק. — שמעיה — ענה לי הצדיק בחסד — קצרה ידי מהושיעו יכול אני אך להתפלל. ואני מתחנן לפניו, שיתן לי בשביל היולדת איוו סגולה או שמירה, מטבע, קמיע או שמן למשחה, והוא אומר, שאינו יכולו שיעיר הקמיעות והסגולות היא האמונה בהן ובהצדיק, הנותן אותן, ושבלי אמונה ודברים הללו מוסיקין, חס ושלום... והם אינם מאמינים. אמת הדבר, אך אני לא יכלתי לשוב לבית ר' יחיאל בלא כלום.

הימים ימי סוכות הראשונים, שם היא מקשה לילד, להושיע איני יכול, ובבית הצדיק הנני כבן-בית, ונשאיתי שם, ובכל רגע ורגע הייתי מתבונן אליו בתפלה ובתחנונים. וכפי הנשמע היולדת בסכנה גדולה, שלושה ימי צירים וחבלים... אמת היא, שהם עשו את שלהם, את כל מה שיכלו לעשות: עוד בערב יום-טוב נמדדו הקברים ועל ארון-הקדש היו צובאות נשים מייללות, וגם הרבה צדקה פיזרה, ומתנות לאביונים. ואמר, שבבית ר' יחיאל ארונות הבגדים פתוחים, ועל השולחן מונח גל של מטבעות, וכל הרוצה בא ונוטל. וביום הראשון לחול-המועד נגשתי אל הצדיק ואמרתי לו: רבי, הלא מקרא מלא הוא „צדקה תציל ממות" והוא עונה לי — לפי עניות דעתי, שלא ממין הטענה — ואומר: כמדומה לי, שיבוא הגאון מבריסק, ובאותו הרגע בא ר' יחיאל, ולא פנה, ולא שעה אל הצדיק, ונגש אלי והחזיק בי, ויאמר: — שמעיה, עגלה עומדת בחור, שב בה ותביא את הגאון מבריסק.

והוסיף: יראה בעיניו ובאוזניו ישמע, ויעשה מה שלבו חפץ.

(4)

דער ביאלער רבי האט גאר ווייניק געהאלטן פון פדיונות מיט וועמען אבער רעדט מען?

אין פרווה מיטן בריסקער רבס איידעם. און איך ווייס — אז ממש נפשו קשה בנפשה. ווארעם ווי ער האט זיך נישט באהאלטן, האט עס דאס שלום-בית ארויסגעשמעקט פון יעדן ווינקלעך, פון אלע וויערע תנועות און העוויות. איז ער דאך אבער דעם בריסקער רבס איידעם! שפוט ער אויס, גייט ער אוועק און לאזט מיך שטיין מיט אן אפן מויל.

נעם איך מיך צו ר' יחיאלן אליין. ענטפערט ער מיר: עס איז דעם בריסקער רבס טאכטער! איך וועל עס אים, דעם בריסקער רב, נישט טאן. אפילו בני כסנו-נפשות, חס ושלום! פרווה איך ביך מיט זמן פלוגיתע — א כשרע יידענע, גאר א פראקטע — ענטפערט זי מיר כהאי לשנא: זאל מן מאן הייסן, זיך איך באלד צום רבין מן יום-טוב-דיק שטערנטיכל מיט די אוירינגלעך: א מטמון מיט געלט האט עס געקאסט! גאר אן מן מאן, נישט קיין פחות משוה פרוטה¹⁰ — נישט א פיפף!

— אבער א קוויטל... וואס שאדט אונד א קוויטל? — אז מן מאנס וויסן, גאר נישט! — ענטפערט זי, טאקע ווי א פשרע יידענע דאך ענטפערן, און דרייט זיך אפ פון מיר, און איך זע, אז זי וויל גאר באהאלטן די טרערן, א מאמע! לז יודע — איר הארץ — איר הארץ האט שוין געפילט די סכנה... אז איך האב אבער געהערט דעם ערשטן געשריי, בין איך אליין געלאפן צום רבין.

— שמעיה — ענטפערט ער מיר — וואס זאל איך טאן? איך וועל מתפלל זיין! — גיט מיר, רבי, — בעט איך — פאר דער יולדת וואס עס איז — א שמידה-לע, מטבע, א קמיעלע יי... וואס עס איז גיט מיר...

¹⁰ היינטיקער פערט טון א פרוטה (סנהדרין ג"ב). — ¹¹ סאלומאן, פסוק (פון א תפילה) דער זאך, האט מ'האלט פאר הייליק (א מוזה אין א ברך לאקל, א מן-חור). ס"איו מולדיק.

— עס וועט, חס ושלום, ערגער כאפן! — ענטפערט ער — אז אמונה שאדטן אונזע זאכן, און זי האט דערינען קיין אבינה נישט... וואס האב איך געקאנט טאן? עס איז די ערשטע טעג סוכות. זי איז מקשה לילד, העלפן קאן איך נישט, בלעב איך שוין בעסער ביים רבין איך שטוב. א בן-בית בין איך געווען, טראכט איך מיר, איך וועל קוקן יעדע רגע מיט געבעט צום רבין, אפשר וועט ער זיך מרחם זיין...

הערן הערט זיך, אז עס איז נישט גוט. דעם דריטן טאג שטייען שוין די וויער — מען האט שוין אלץ געטאן, וואס מען האט געקאנט: די שול אנטפערטן, קברים געמאכט, הונדערטער פונט ליכט אויס-געברענגט אין שול, אין בתי-מדרשים, הענט צדקה — א מטמון!... עס איז דען באבדערציילן? אלע קליידער-שטעק זענען געשטאנען אפן, א בארג מיט אלערליי מטבעות איז געלעגן אפן טיש און ארעמע לייט זענען אריינגעקומען און גענומען, ווער עס וויל, וואס ער וויל, היפל ער וויל.

עס האט מיך שטארק אנגעכאפט דאס הארץ. — רבי, — זאג איך — עס שטייט דאך: צדקה תציל משות. און ער ענטפערט מיר, שלא ממין הטענה יי, דאכט זיך: — אפשר וועט קומען דער בריסקער רב! און באזע הרגע קומט אריין ר' יחיאל, צום רבין רעדט ער נישט, גלייך חי ער וואלט אים נישט געזען, גאר — — שמעיה, — זאגט ער צו מיר און כאפט מיך אן ביים לאץ — הינטן שטייט א פור, גיי, זעך דיך און פאר צום בריסקער רב, זאל ער קומען...

און געפילט האט ער שוין, א פנים, אין וואס עס גייט, ווארעם צוגעגעבן האט ער: — זאל ער אליין זען, וואס עס טוט זיך! זאל ער זאגן, וואס צו טאן?

¹² נישט צום ענין, צדקה אין א זייד, כהן דער סנהד.

יחיאל עומד אצל החלון ומקרר את מצחו בשמשות; וחתנו, בן הגאון, עומד בפנה אחרת ופניו אל הקיר, ורואה אני, שכל גופו רועד, שהוא מטיח את ראשו לכותל... וכראותי זאת נפלה עלי אימה חשכה ונתקרו רורי כל אברי, וכמעט שנפלתי על פני ארצה.

אך הראה איש מכם את הגאון מברסקי? הגאון מברסקי היה גבר בגוברין, עמוד ברזל ממש. גבה קומה, כאמת — "משכמו ומעלה"... והיה מפיל אימה על סביביו — אימת המלכות. וקנו לבן כשלג, וארוך מאד, ומתפלג לשני קצוות, והקצה האחד — זוכר אני היטב — נתחב באזורה, והקצה השני היה רועד קצת על אבנטו. וגבותיו לבנות, עבות וארוכות, מכסות את עיניו, ומטילות צל על חצי פניו. וכאשר הוריד את גבותיו — רבוננו של עולם, מה אומר ומה אדבר — הנשים נפלו אחורנית, כמפני הרעם. בעיני הגאון מתנוצצים חלפים, חלטים ממש, והוא שואל: — ואיה כלתיו? — וקולו כשאגת הארי. וכשהראו לו את הדלת, נכנס אל היולדת, ואני נשארת על מקומי ומחשבות נפלאות התרוצצו בי. ואמרתי בלבי: דרך אחרת לגמרי. הגבות, העינים, הקול — הכול נורא ואיום, הכול נאדר בכוח, הכול מטיל אימה. ושם — עינים מזהירות בחמלה רבה, בדממת נועם, וכל מבט ומבט מחיה נפשות... טל של תחיה בעיניו הקדושות. וקולו מושך את הלב ומושך את הנשמה, הומה הקול כיונה, ככנור דוד, ולבך מתמוגג ממתיקות ורוד.

פה אנשים נופלים על פניהם, ושם הנשמות נמשכות כצפרות הקיץ של האור... וזה נכנס אל היולדת, גל עצמות יעשה ממנה ומגודל הפחד רצתי אל הרבי. אבל את הרבי מצאתי עומד על המפתח, כאילו הוא מחכה לי. ואך ראה אותי צחק, ואמר: — הראית את כבוד התורה והדרה? אם הרבי מצחק, סימן טוב ומזל-טוב הוא, וכרגע שבת למנוחתו.

והנה בנוגע להיולדת נבואת לבי התקיימה. ובשמיני עצרת נולד למזל-טוב בן-זכר.

בשמחת-תורה דרש הגאון מברסקי בשעת הסעודה, ומה אומר ומה אספר לכם אם התורה היא ים, הגאון מברסקי היה הלוי, שבים. בטיסה אחת עבר עשר מסכות, בתנועה

אפילו נישט געזען: ער איז געשטאנען ארענגעדריקט מיטן שטערן אין א שויב. דער קאפ האט אים א פנים געברענט... דעם בריסקער רב'ס איידעם דרייט זיך אויך נישט איבער דער-לאנגען שלום. ער שטייט מיטן פנים צו דער וואנט און איך זע בחוש, זיי דער גוף זינער ציטערט אז ווי דער קאפ קלאפט אין דער וואנט!

איך האב געמיינט, איך פאל! אזוי האט מיר דער צער אין די שרעק דורך-אין-ידד דורכגענומען. עס איז מיר קאלט געווארן אין אלע אברים. איך האב געפילט, אז די נשמה ווערט אין מיר קאלט... נאר, צי האט איר געקענט דעם בריסקער רב?

דאס איז געווען א מענטש — אן עמוד ברזל, זאג איך אפ! א הויכער, הויכער יח, טאקע "משכמו ומעלה"... אן אימה האט ער געווארפן, ווי א מלכות! — א וועלט, לאנגע בארד; איך שפיר, געדענק איך נאך די הענט, האט זיך אים ארענגעדריקט אינטערן גארטל, דער צווייטער שפיץ בארד ציטערט איבערן גארטל... ברעמען — היינט, דיקע, לאנגע — א האלב פנים האבן זיי אים פארשטעלט. און ער האט זי איינגעהויבן — רבוננו של עולם! די נשים זינען שטעט צוריקגעפאלן, ווי פון א דונער צוריקגעווארפן, אזוינע אייגן האט ער געהאט! — הללים, בלאנקע חלפים האבן אין זיי געבליבט. און א געריי האט ער געטאן ווי א לייב: — אדעק, נשים!

דערנאך האט ער שטילער און איידעלער געפרעגט:

— און וואס טוהט טאכטער?

מען האט אים געוויזן.

ער איז ארענגעגאנגען און איך בין געבליבן שטיין ממש ארויס פון די כלים: אזוינע אייגן, אזא בליק, אזא קול! עס איז גאר אז אנדער

¹⁵ (המכתב, היינטער פון אלעס) דען שאלן: "משכמו ומעלה" גבוה ככל העם, מן דין קטל און ארויף איז ער געווען העכער פון גאנצן פאלק (שמואל א, ט, כ).

דרך, אן אנדער העלט! דעם ביאלער רבינע אייגן ליכטן אזוי גוט, אזוי שטיל, עס קומט ארען א חיות אין הארץ; ער ווארפט אויף דיר א בליק, האט ער דיר מיט גאלד באשיט... און זיין קול, דאס זיסע קול, דאס טאכטער זיסע קול — רבוננו של עולם, בנים הארץ כאפט עס אן, בנים הארץ גלעט עס אזוי שטיל, אזוי מחיהדיק — נישט קיין מורא, חס ושלום, האט מען פאר'ן ים, נאר די נשמה צענייט אין ליב'ס שאפט, איך מתקנת פון ליכטשאפט. זי וויל ארויס פון גוף אין בא' העפטן זיך מיט זיין נשמה. זי רעסט זיך ווי, להבדיל, א המער-פליי-געלע צו א העלל פלאט... און דא — רבוננו של עולם — אימה ופחד! א גאנץ, א פארשטייטער גאון! אין ער גייט אריין צו א יולדת! — ער געט פון איר טאכן — שרעק איך מיר — א גל של עצמות זיין!

לויף איך דעם רבין.

און דער רבי באגעגנט מיר באלד אין טיר מיט א שמיכל:

— האסט געזען? — מאכט ער — כבוד התורה? רינעט כבוד

התורה?

איך האב מיר בארוקט, אז דער שמיכלט, טראכט איך, איז גוט!

און עס איז טאקע גוט געווען. שמיני עצרת איז זי איבערגעקורן מען, שמהתורה האט שוין דער בריסקער רב געזאגט תורה בנים טיש. איך האב געוואלט ערגעץ אנדערש זיין בנים טיש, נאר איך האב מורא געהאט. בפרט אז מיט מיר איז געווען א מנין — מען וועט בענטשן נאך אלהינו¹⁶...

מילא, וואס זאל איך דערציילן? דעם בריסקער רב'ס תורה אייב די תורה איז א ים, איז ער געווען דער לוויתן אין ים — מיט איין

¹⁶ (פולישער ימים) פאר אים

¹⁷ (א באת עם) דען ר' שבעין בר יוחאי, וועהר בל של עצמות, א בארז בים בריק (סבה ליד). — ¹⁸ בים אהרן בענטשן נאכן עה, דען עס דענען דא מען בענטשן, בריק, בריק, בריק...

אחת הניף כבמנוף אלפי סוגיות, הוא בעצמו מתיו וסואן, ומרתית, כביכול — הים בעצמו. ראשי נהפך עלי כגלגל... ובכל זאת — מודה אני ומתנדה — לא הרגשתי כל שמחת יום-טוב. ונוכחתי את חלום הרבי, ועין בעין ראיתי את פתרונו. הבית מלא אור, החמה בחלון ויין טוב על השולחן, ובלבי קור, ובנפשי קרירות נוראה... ויודע אני, ששם, במקום אחר, יש שמחת יום-טוב באמת! ששם תורה אחרת, תורת אמת, תורת חיים, וה"עולם" מרגיש, שמלאכים פורחים מעל לראשיהם, והאזנים שומעות את משק כנפי המלאכים, והבית מלא אור אחר — מן האור הגנוז ועגמה נפשי אל הצדיק, והיו לי געגועים גדולים, וצער גדול ממש, והתאפקתי בכל כוחי לבלי לברוח, כי הייתי העשירי לנברך לאלהינו, וסגרתי את עיני, והעליתי אחת מרובי תורותיו של הצדיק על לבי, והגיתי בה בכל נפשי, ודבקתי בה בנשמת, ורנח לי מעט, וכבר אני משוטט בעולמות אחרים. אך קול הגאון העירני, והגאון שואל

את המסובים על דבר הרבי מביאלא, ואני שומע, שאומרים לה ישנו בכאן איזה נחל וחנני מתמרמר על החנופה, ונושך בשרי בשני, ושוחק. והגאון שואל עוד, אם אותו נח הוא בעל-מופת, והמסובים אומרים לו שהם אינם יודעים, אך הנשים מספרות — וכסף הוא לוקח — פדיונות הוא לוקח, כמה שנותנים לו, אבל הוא מפור הרבה, נוחן לצדקה. ולמזן הוא — אומרים: מופלג, ויש אומרים: גדול בישראל. ונח זה מאין הוא? המסובים לא ידעו גם הם והסבו את פניהם אלי. ונמלה שיחה בין הגאון מבריסק וביני, ועניתי על שאלותיו במחד גדול, ומתוך שאר הדברים אמרתי לו, שכמדומה לי, שהצדיק היה גם בבריסק ולמד שם תורה. — ואתה אחד מחסידיו — שאל הגאון, ובאותו רגע נדמה לי, שהוא מביט עלי כעל שממית. והסב את פניו אל המסובים, וספר להם, שאצלו היה תלמיד אחד, ששמו היה נח, ושאותו נח היה חריף ובקי, ומתמיד גדול, אך, בעולותיו הרבים, נמשך אחר הסטרא אחרא, אף שהשתדל להסתיר את הדבר, ושיחר אותו הגאון למוסר איזה פעמים, עד שנעלם ועקבותיו לא נודעו. והסב אלי הגאון את פניו שנית, ושאל: — האין זה אותו נח בעצמו? — איני יודע — עניתי בחשאי. — קלסתר פניו — מתחיל הגאון לתאר — הוא כזה: רזה הוא, קטרקומה, וקנו שחור, פאותיו שחורות ומסובכות, עיניו דולקות וקולו מצלצל כקול ילד ונדמה תמיד כחפץ במחשבות עמוקות, או כחולם בהקיץ... והמסובין אומרים, שאפשר שהוא זה.

ובזה נגמרה השיחה על דבר הצדיק, והוסבה לענין אחר. אך תיכף אחר, ברכת המזון, כשחפצתי לברוח, נעצרתי על ידי הגאון מבריסק, שהטה אותי הצדה ולחש לי: — תוליד אותי אל רבך, שהוא תלמיד, אך אל תגד לאיש. מעצמו מובן, ששמעתי בקול הגאון והגנו הולכים. אך בדרך לא התאפקתי ושאלתי את הגאון, מה כונתו בזה?

תנועה גיט ער א' שמים דורך צען מסכתות; מיט איך תנודה מיטם ער אויט טיט ופוסקים! או עס הילכט אין שפריצט, זידט און קאכט. סאָקע ווי מען דערציילט פֿון אמתן יום... דעם קאָה האָט ער מיר צע- שרופט... נאָר, לֵב יודע מרת נפֿשו'י. דאָס האָרץ מיננט האָט פֿאַרט נישט געהאָט קיין שמהת יום-טובֿ! און דעמאלט האָב איך מיך דערמאָנט אין רבינס חלום... און איך בין פֿאַרשטאַרט געוואָרן. די זון איז געלעגן אין פֿענצער; ווען האָט ביים טיט נישט געפֿעלט; דער גאַנצער עולם, זע איך, שוויצט. און מיר? מיר איז געווען קאַלט, קאַלט ווי אַש! און דאָרטן, האָב איך געוויסט, זאָגט מען אַנדערע תורה... דאָרטן איז ליכטיק און וואָרעם... יעדעס וואָרט איז דורכגע- דעבט אין דורכגעוויקט מיט אַהבה און דבֿקות... מלאכים, פֿילט מען, פֿליען אַרום כסוב; ממש מען הערט, ווי עס רוישן די גרויסע, וועטע פֿליגל... אַז, רבונו של עולם! נאָר אַוועקגיין סאָר מען נישט!

פֿלוצלינג האָט ער איבער, דער בריסקער רב, און גיט אַ פֿרעג: — האָט פֿאַר אַ רבין האָט איר עס דאָ? — איינעם אַ נח' — ענטפֿערט מען אים. כילא, שנעידט עס מיך ביים האָרץ, איינעם אַ נח' — אַך, די חניפֿה, די חניפֿה! — אַ בעל-מופֿת? — פֿרעגט ער וועטער. — ווייניק, מען הערט נישט... וועבער אַפֿילו דערציילן, נאָר ווער הערט זיך? — ער נעמט אַזוי געלט, אָן מילֿתים... זאָגט מען אים שוין דעם אמת, אַז געלט נעמט ער ווייניק און גיט אַ סך אַוועק. דער בריסקער רב פֿאַרקלערט זיך. — אַז לערנען קאָן ער? — מען זאָגט: אַ גדול!

¹⁹ אַ האָרץ ווייסט, ווען ס'איז אַנטזעלצן אויך דער נשכה (ספֿרי ריה, י).

— פֿון וואָנען איז ער, דער נח? קיינער ווייסט נישט און איך מוז ענטפֿערן, מאַכט דיך שוין אַ שמועס צווישן מיר מיטן בריסקער רב. — איז ער נישט, דער נח, אַ סאָל אין בריסק געוועזן? — פֿרעגט ער. — צי דער רבי — סטאַמל איך — איז געווען אין בריסק? דאָכט זיך, יאָ! — אַ! — מאַכט ער — אַ חסיד זינער! און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן ווי אייף אַ שפֿין. און ער האָט זיך איבערגעדרייט צום עולם: — ביי מיר — זאָגט ער — איז אַמאָל געווען אַ תלמיד "נח"... אַפֿילו אַ גוט קעפל, נאָר עס האָט אים געצויגן אין יענער זעט אַרען — איך האָב אים איין מאל געזאָגט, צוויי מאל... איך האָב אים געזאָלט זאָגן צום דריטן מאל, מזהיר זיין, איז ער מיר געלעג געוואָרן... צי איז עס נישט דער? — ווער ווייסט?

אז ער הייבט אַן אויסמאָלן: אַ דאָרער, אַ קליינער, אַ שוואַרץ בערדל, שוואַרצע געקרימלטע פֿיאות, אַ פֿאַרטראַכטער, אַ שטיל קול און דאָס גלייכע.

— עס קאָן זיין — זאָגט דער עולם — אַז דאָס איז ער, קרובֿ לאמת!

איך האָב שוין גאָט געדאַנקט, אַז מען האָט אַנגעהויבן בענטשן. נאָר נאָך דעם בענטשן איז געשען אַזוינס, וואָס עס האָט זיך מיר גאָר נישט געקאָנט חלומען.

דער בריסקער רב הייבט זיך אויף פֿון בענקל, רופֿט מיך אַוועק אין אַ זעט און זאָגט מיר שטילעהייט: פֿיר מיך צו דין רבין און דין תלמיד. נאָר, הערסט, — קיינער זאָל נישט וויסן! מיינעסט פֿאַלג איך, נאָר אייפֿן וועג פֿרעג איך אים ביים שרעק.

— הדבר פשוט — ענה לי הגאון בנחת — בשעת ברכת המזון עלה על לבי, שדן אני שלא בפניו, שמעולם לא ראיתי אף צדיק אחד ולא שמעתי את התנצלותם, וחפץ אני לראות ולשמוע.

— ואפשר — הוסיף אחר כך — שיעזור לי השם, ואחזירנו למוטב, ואציל את תלמידי מענשה של גיהנום.

ועודו מתלוצץ:

— הידעת, „שקץ“ שאמרתי, שאותו נח יהיה לגדול בישראל, לחד בדרא ושישב על כסאי תחת.

וטורא בטורא פגע.

ואני הייתי באותו המעמד, ומתפלא אני ומשתומם, שיצאתי שלם בגופי ובנשמתי ועודני חי.

על פי המנהג בביאלא, החסידים הולכים בשמחת-תורה אחר הסעודה לשוח ברחובות ומחזק לעיר, והצדיק יושב לו על המעקה, ומשקיף על קהל חסידיו ושבע נחת.

ועיר קטנה היתה אז ביאלא, בתיה בתי עץ, מלבד בית הכנסת ובית מדרשו של הרבי. והבתים קטנים ונמוכים, והמעקה של הצדיק, שבדיטה השניה, גבוה על כל הגגות, והעיר כולה נראתה משם כשטוחה על גבי היר, יחד עם הגבעות הקטנות במזרח, עם הנהר שבמערב וכל הכרים מסביב.

והרבי יושב על המעקה, וחבילות חבילות של חסידים עוברות בסך ומזמרות, ואם איוו חבילה שותקת, משליך לה

הרבי ממרומים איוו נגון, והם חוטפים אותו ומזמרים בקול. והרבי שומע את קול צעדינו והרגיש תיכף ומיד, מי הבא אליו, ונחפו לקראת הגאון מבריסק, והקדים את פניו בענוה — שלום עליכם, רבי ומורי.

והגאון מבריסק ענה:

— עליכם שלום, נחו

והיכף נכנס עמו בדבריהם.

— הלא תאמר לי, נח — אמר הגאון, בהרימו את גבות עיניו, — למה ברחת מהשיבה שליז מה חסרת שמו

והצדיק השפיל קולו וענה:

— אך דבר קל חסרתי — אומר לנשימה.

— מה אתה דובר, נחו

— לא יכולתי לשאוף רוח, אור לא היה לנשמתי.

— ההשמעת לאוניך מה שפיך מדברז

— כן הוא, רבי, — והוסיף:

— תורתך, רבי, עמוקה מני ים, אך גם קרה כמי היט

מדת-הדין היא, תורת ברזל ונחושת היא — בלי חסד, בלי

רחמים, בלי שמחה, בלי אהבה, בלי אור הנשמות

הגאון מחשה ומשתומם, והצדיק מוסיף בענוה רוח, אך

באומץ הלב:

— נשגבה היא תורתך, רבי, ולא נבראה אך לבני-עליה,

אך ליחידים-סגולה... והשארז איה התורה בשביל כל ישראל,

בשביל החוסב-עצים, הסנדלר, החייט, הקצב — בשביל כל

יהודי פשוט ובשביל ישראל שחטאו היש לך רבי תורה בשביל

רוב הצבור — רוב מנינה ובנינה של האומה?

והגאון מבריסק שותק עוד, והצדיק מביאלא מתחיל לזחנצל

לפניו:

— מחויב אני בכבודך, רבי, יותר מזה מחויב אני בכבוד

רבון העולמים, ובכבוד תורתו — תורת חיים לא זאת היא

תורת, רבי, גוף התורה היא ולא נשמתה.

— בריסקער רב. זאג איך — מיט וואס פאר א טונה גייט איר?

און ער ענטפערט מיט פאסט:

— עס איז מיר איינגעפאלן בעס בענטשן, אז איך בין ביו אהער געווען א דין שלא בפניו... זען וויל איך, איך וויל אליין זען, און אפשר — האט ער שפעטער צוגעגעבן — וועט מיר גאט העלפן, איך וועל ארויסבראכענע מנינה א תלמיד.

— חייסט, שגף. — מאכט ער וועטער מיט הלצה — אז אויב דען רבי איז דער נח, האט האט בע מיר געלערנט, קען ער זיין א גדול בישראל, א בריסקער רב א מלא!

אצינד האב איך שוין זיכער געוואוסט, אז דאס איז יר, און דאס הארץ האט ערשט אנגעהויבן צאפלען...

אין די צוויי בערג האבן זיך צוזאמענגעטראפן... אז איך בין אין דער מיט נישט געבליבן אויפן ארט, איז טאקע א נס מן השמים.

דער ביאלער רבי, זכורנו לזכרה, פלעגט שמחת-תורה ארויס-סיקן די חסידים-שאצנדן ארויס דער שטאט און ער אליין איז זיך געווען אויפן גאניקל, און געקוקט, אין מקבל נחת געווען.

עס איז נישט געווען היינטיקע ביאלע. עס איז געווען דעמאלט גאך א קליין שטעטל, טאמע קליינע, נידעריקע, געבויעט היינליך; אויסער דער שול מיט רבינס בית-המדרש. דעם רבינס גאניקל איז געווען אויפן צווייטן שטאק און מען האט פון גאניקל אלץ געזען ווי אויף דער האנט — די בערגלעך פון מזרח-זיידע, דעם טיך פון מערב... — אין דער רבי דעם אויפן גאניקל און קוקט, דערוועט עטלעכע חסידים, וואס גייען פון שוועגן, ווארפט ער זיי אראפ פון דער הייך א התחלה פון א פיסן. זיי כאפן-אונטער און גייען שוין וועטער זינגענדיק — און כיתות, כיתות גייען פארבני, און לאזן זיך ארויס

20 אורשילן אונטער די אויגן.

פון שטאט, מיט בעדאנג, מיט אמתער פרייד, מיט אמתער שמחת-תורה... און דער רבי פלעגט זיך נישט רירן פון גאניקל.

דעמאלט אבער האט דער רבי, א פנים, דערהערט אנדערע טריט, האט ער זיך אויפגעהויבן און איז אקעגנגעגאנגען דעם בריסקער רב — שלום עליכם, רבי! — מאכט ער מיט ענינות און מיט זמן זיס קול.

— עליכם שלום, נח! — האט דער בריסקער רב געענטפערט.

— זיצט, רבי!

דער בריסקער רב זעצט זיך און דער ביאלער רבי שטעלט זיך פאר אים.

— זאג נאר, נח! — מאכט דער בריסקער רב מיט אייפגעהויי-בענע ברעמען — וואס ביסט דו עס אנטלאפן פון מנין ישיבה? וואס האט דיר דארטן געפאלט?

— עס האט מיר, רבי, — ענטפערט ער געלאפן — אטעם פאר-פאלט... איך האב נישט געקאנט דעם אטעם כאפן...

— ווי הייסט? וואס רעדסט דו, נח?

— נישט מיר — פארשטעסט דער רבי מיט א שטילערן קול

— נאר מנין נשמה האט אטעם פארפאלט...

— פאר וואס, נח?

— אבער תורה, רבי, איז טאמע דין? אן רחמים איז זיין אן א פונק חסד איז אבער תורה! און דעריבער איז זיין אן למה? אז פרייען אטעם... טאמע ברזל ונחשת, אבערנע חקים, קופערנע דינים... און טאמע הויכע תורה, פאר לומדים, פאר יחידי-סגולה...

דער בריסקער רב שוועגט און דער רבי זאגט וועטער:

— און זאגט מיר, רבי, וואס האט איר פארן כלל-ישראל? פארן האלצהעקער, פארן קצב, פארן בעל-מלאכה, פארן פראכטן יחיד... בפרט — פאר א זינדיקן יחיד? וואס, רבי, האט איר פאר נישט לומדים?

דער בריסקער רב שוועגט, גלויבן ער פארשטייט נישט, וואס

8

מען רעדט צו אים. און דער ביאלער רב שטייט אלץ פאר אים אין זאגט ווייטער מיט זיך זיך קול:

— זינט מיר מוחל, רבי, נאך דעם אכט מוז איך אונז זאגן... הארט איז געזען אנער תורה, הארט און טרוקן, ורבל זי איז נאך דער גוף אין נישט די נשמה פון דער תורה!
— די נשמה! — פֿרעגט דער בריסקער רב און ריכטט זיך דעם הויכן שטערן.

— איהא! אנער תורה, רבי, האב איך געזאגט, איז נאך פֿאר יחידים-גולה, פֿאר לומדים, נישט פֿאר כלי-ישראל. אין די תורה כח זיך פֿאר כלי-ישראל! די שכינה מוז רוען אויף כלי-ישראל! וואָרעם די תורה איז די נשמה פֿון כלי-ישראל!

— און זען תורה, נח?
— איר ווילט זי זען, רבי?

— תורה — זען? — ווידערט זיך דער בריסקער רב.
— קימט, רבי, איך וועל זי אונז וועלן! איך וועל אונז איר גלאַנץ וועלן, די שמחה וואָס שטראַלט-אַרויס פֿון איר אויף אַלע, אויף כלי-ישראל!

דער בריסקער רב רירט זיך נישט.
— איך בעט אונז, רבי, קימט, נישט וועט!
ער האָט אים אַרויסגעפֿירט אויפֿן גאַניקל, שטילערהייט בין איך זי נאָכגעגאַנגען.

דער רבי האָט דאָך דערפֿילט:
— מענטש נאָכגיין. — כאַטש ער — שמעיה, הענט וועסטו אויך זען... דער בריסקער רב וועט אויך זען... שמחת-תורה וועט איר זען... איר וועט זען אמתע שמחת-תורה!

און איך האָב געזען דאָס אייגענע, וואָס אַלע שמחת-תורה, נאך איך האָב אַנדערש געזען... זי אַ פֿאַרהאַנג איז מיר אַרעקגעפֿאַלן פֿון די אויגן.

אַ גרויסער, ברייטער הימל — ממש איין-סוף, און בלוי, אַזוי העלבלוי איז דער הימל געווען, אַז עס האָט מדיה געווען דאָס אייג. איבערן הימל זענען געשטאנען וועטע, כּמס זילבערנע האַלבערלעך, און אַז מען האָט זיך אין זיי אַנגעקוקט, האָט מען געזען זיי זיי ציטערן כּמס פֿאַר פֿרייד, זיי זיי טאַנגע-אונטער מיט שמחת-תורה, הינטן, וועטער, האָט אַרומגענומען די שטאָט אַ גרינער, ברייטער גארטל, אַ טונקל-גרינער, נאך דאָס גרינע איז געווען אַזוי לעבנדיק גרין, אַזוי לעבנדיק, גלעך עס וואָלט אַ חיות יא אַרומגעפֿליגן צווישן די גראַזן, וואָס אַ מאל, האָט זיך געדאַכט, פֿלאַכט ערגעץ אַנדערש איינס אַ חיות, אַ געשטאַק, אַ לעבן — מען האָט געזען בחיים, זיי די פֿלעמלעך שפּרינגען און טאַנצן צוריק די גרענלעך... גלעך זיי האַלדון זיי און קושן זיי...

און אויך די לאַנגעס מיט די פֿלעמלעך האָבן זיך אַרומגעדרויט כּיתות און כּיתות... פֿון חסידים... די אַטלאַטענע אין אַפֿילו די לאַס-סינגענע קאַפּאַטעס האָבן געבאַנגען זיי די שפּיל, די צעריטענע זיי די גאַנצע... און די פֿלעמלעך, וואָס האָבן זיך אַרומגעפֿליגן פֿון צווישן די גרענלעך, האָבן זיך געכאַט און געשטענען אין די שפּיגלדיקע בגדי יום-טובֿ, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי טאַנצן אַרום יעדן חסיד, מיט תּהלה-בּה, מיט ליבשאַפֿט... אין אַלע כּיתות חסידים האָבן געקוקט מיט ווונדערלעך דאָרשטיקע אויגן אַרויף צום רבינס גאַניקל... אין די דאָרשטיקע אויגן, האָבן איך געזען כּמס בחיים, זויגן פֿון גאַניקל, פֿון רבינס פֿנים דאָס ליכט, און וואָס כּער ליכט זיי האָבן געוויגן, העכער געווינגען האָבן זיי... אַלץ העכער און הער כּער... אַלץ לוסטיקער, אַלץ הייליקער...

און יעדע כּיתה האָט זיך געווינגען איר ניגון, נאך איך דער לאַפֿט האָבן זיך די אַלע ניגונים מיט די אַלע קולות אויסגערייזט: און צום רבינס גאַניקל איז צוגעקומען איין זמר, איין ניגון... גלעך אַלע זינגען

— נשמת התורה! — חור הגאון מבריסק על דברי הצדיק, בשימו את ידו על מצחו, כאילו הוא מעיין בענין זר ומתמיה. — כן הוא, רביו ישנה נשמת התורה, והיא נשמת כנסת ישראל כולה, ולא נשמת יחידים-גולה... כל ישראל היו במעמד הר סיני, השכינה שורה על כל ישראל, וכל אות ואות מן התורה היא נשמת ישראל — נשמת איוה איש מישראל וכל ישראל יש לו חלק בה, וכל ישראל יונק ממנה את חיותו, כי לכל ישראל תורת חיים היא...

— ושם — הוסיף הצדיק בדממה — היתה תורה לא-חיה, אך גייתה החנוטה של התורה...

— ותורתך, נח?
— רבי ומורי, אראה לך אותה, אם תרצה.
— תורתך נתנה להראותו?

— בוא נא אתי, רבי ומורי, ואראה לך, מן המעקה תראנה לא את התורה בעצמה, כי אם את השמחה, את העונג ואת הגוהות והאור, שהיא זורעת סביב לה...

והגאון מבריסק שומע לו, והולך אל המעקה, והצדיק אחריו, ובמהלכו הרגיש כי הרבי, ופנה אלי, ואמר: וגם אתה רשאי ללכת. היום תראה גם אתה, גם הגאון מבריסק יראה, ועיניכם תחוינה שמחת תורה, שמחת תורה באמת.

ואני הולך אחריהם ורואה.

ורואה אני מה שהיה אשתדך ובכל "שמחת-תורה", אך רואה אני באופן אחר.

ממעל — שמים גדולים ורחבים, ממש אין סוף... ועין החכלת מתנוצצת בשלנה... וערפלי טוהר, לבנים כלבנת הספיר, נודדים ועוברים בסך, ואני מתבונן בהם ורואה, שהם רועדים, ומרגיש אני ויודע, שהם רועדים משמחה ומתענוג אין סוף, ולרגעים הם מרקדים ממש... ומתחת — אזור ירוק ורחב מאד מקיף את ביאלא, אך הירוק — ירוק חי הוא! ונדמה לי, שנשמות פורחות בין הרשאים, שהעשבים חיים הם ושמקפצים ביניהם מאורות

קטנים ונפלאים — לשונות אש קטנות ומוזהרות, וכל הרשאים והעשבים רועדים מהתענוג הנפלא, ומתנועעים ומחבקים ומנשקים זה את זה.

ובתוך הרשאים והעשבים — חבילות-חבילות של חסידים ומעיליהם ואבנטיהם מזהירים באור החמה... והניצוצין והמאורות ולשונות הנוגה, המתגלגלים בין הרשאים והעשבים, מתדבקים בשולי בגדיהם באהבה וחבה, כחן וחסד, ועיני החסידים נטויות אל המעקה, ומקבלות משם אור מאור פני הצדיק, והאור נאצל עליהם, והם יונקים את האור ומזמרים את האור, והזמר הולך הלוך והתנשא, הלוך והתרומם, למעלה, למעלה — —

וכל כחה וכתה מזמרת את הגגון שלה, את הגגון המיוחד לה, לפי האור שנשפע עליה ושהיא יכולה לקבל, וכל הגגונים

11 לעבובתקלה... כי חיות הנפש (בסמות וזי) ירמל זיי ייחדי לזעזעבותיה.

מתלכדים ומתמזגים לנגון אחד, לנגון מאד נעלה, והוא הולך הלך והתחזק, הלך והתקדש, לאין סוף ואין קץ — והכול מזמר, השמים מומרים, הגלגלים מומרים, והארץ מתחת מומרת, והעולם כולו מזמר — נשמת העולם מומרת — — — ולבי נמש מרוב מתיקות, וצעקתי: רבונו של עולם הישמע זאת האדם וחי! ורואים אתם, שעודני חי. — נח — קרא פתאום הגאון מבריסק — הגיע זמן של תפלת מנחה! ונפילתי משמים ארצה, מסך נפל על עיני וחזרתי לראות מה שראיתי אשתקד ובכל השנים הקודמות: שמים פשוטים, טלאי עננים... ופה אחו — מרעה לבהמות... ורואה אני חבילות של חסידים במלבושים קרועים ומטולאים, ושומע אני שברי נגונים, קרעים שאינם מתאחים. ונדעכו המאורות, והניצוצין עוד אינם... והבטתי אל הרבי, וגם פניו אינם מזהירים עוד...

ולירי שלום לא באו.
הגאון מבריסק שב לביתו מתנגד וחולק כמקורם...

תלמוד ארז ברית ע"י המחבר

אם לא למעלה מזה

בכל ימות הסליחות, בבוקר בבוקר, נעלם הרבי מנימירוב. בני-ביתו משכימים לסליחות, יוצאים ועוברים את הדלת פתוחה אחריהם, בלי ספק יוצא הוא אחרי כן בעצמו. ומעולם לא ראה אותו איש, לא בחוץ ולא בבית-הכנסת או בבית-המדרש, ולא אצל המנינים. והנה מה שהפתח פתוח — אין בכך כלום, אל בית הצדיק לא יבואו גנבים, יגע מהם בכף-המנעול, ומובטח אני, שתיבש ידו, אך איה הרבי? ואומרים: בלי ספק במרום! — הימים — ימים נוראים, צרכי עם ישראל מרובים, צריכים לפרנסה, לשלום, לבריאות, ליראת-שמים ויראת-חסא... והולך וקרב יום הדין, השופט כל הארץ יעשה משפט, והשטן משוטט בכל הארץ, ובוחן ובודק באלפי עינים בחורין ובסדקין של הלב והנפש, והוא מסית ומדיח, ועולה ומשטין ומי יעמוד ביום צר, אם לא קדוש ישראל מנימירוב? בלי ספק הוא עולה למרום ומשחטח לפני כסא כבודו, ומתפלל על עם ישראל, ולפעמים מתנהג הוא גם בתקיפות כדרכו

הנה בא לנימירוב מתנגד מירושלים דליטא וימלא פיו צחוק. כידוע, גדול כוח הליטאים בנגלה, אבל נפשם יבשה בלי שום לחלוות של אמונת צדיקים! ומצחק הליטוא"ק, ומראה באצבע גמרא מפורשת, שגם משה רבינו, עליו השלום, לא עלה למרום, כי אם למטה מעשרה טפחים — והצדיק מנימירוב לא כל שכן!

— ואם כן, איפה הוא הרבי בשעת הסליחות והליטוא"ק אומר, שיש לו עליו שאלות חמורות מזה... ובאותו הרגע החליט בלבו לחקור שורש דבר.

אין זמר. את אלה זינגען — דער הימל זינגט, די גלגלים זינגען, את די ערד פון אונטן זינגט, און די נשמה פון דער וועלט זינגט — — — אַלץ זינגט!

רבונו של עולם! איך האָב געמיינט, איך צעגיי אין מתיקות... עס איז אַבער נישט באַשערט געווען.

— בען דאָרף מנחה דאָוונען! — האָט פלוצלינג דער בריסקער

רבי אַרויסגעזאָגט שאָרף: אין אַלץ איז פאַרשווונדן געוואָרן...

שטיל — דער פאַרהאַנג איז מיר צוריקגעפאַלן פאַר די אויגן; אַריבן — אַ פשוטער הימל, אונטן — פשוטע פאַהע, פשוטע חסידים אין צעריסענע קאַפּאַטעס... אַלטע צעריסענע שטיקלעך ניגונים... אויסגעלאָשן די פלעמלעך — איך קוק אויפֿן רבין, זיין פנים איז אויך חושך — — —

זיי האָבן זיך נישט אויסגעגלייכט: דער בריסקער רבי איז גע- בליבן אַ מתנגד ווי פריער; מיט דעם איז ער אַוועקגעפאַרן! דאָך אַ פעולה האָט עס געטאָן! גערודעט האָט ער שוין נישט.

1900

אויב נישט נאך העכער

און דער נעמיראווער פלעגט סליחות-צייט יעדן פרימאָרגן נעלם ווערן, פאַרשווינדן מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ; נישט אין שול, נישט אין בידע בת-י-מדרשים, נישט ביי אַ מנין, און אין דער היים אַנדאָי און אַנדאָי נישט. די שטוב איז געשטאַנען אַלץ, ווער עס האָט געוואַלט, איז אַרײַן און אַרויסגעגאַנגען; גענאָעט בעם רבין האָט מען נישט, אַבער קיין לעבעדיק באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט געווען.

ווי קאָן זיין דער רבי?

ווי זאָל ער זיין מן הסתם אין הימלו ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי פאַר ימים-נוראים צו פאַרזאָרגן יעדלעך, קיין עין-הרע, דאָס פֿרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פֿרום זיין, און די זינד זינגען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זינגע טויזנט אויגן קוקט פֿון איין עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַר- קלאָגט, און מסרט... און — ווער זאָל העלפֿן, אָו נישט דער רבי? אזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איין מאל איז אַבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק — לאַכט ערז איר קענט דאָך די ליטוואַקעס, פֿון מוסר-ספרים האַלטן זיי ווייניק, דער- פֿאַר שטאַפֿן זיי זיך אָן מיט שרס ופּוסקים. ווייזט דער ליטוואַק אַ בֿעירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס; אַלילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט בעם לעבן נישט געקאַנט אַרויף אויפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן הימלו נח, גיי שפֿאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!

— ווי דען קומט אַהין דער רבי?

— מײַן דאָגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסלען, און

תוך כדי דיבור (וואָס אַ ליטוואַק קאָן) איז ער זיך מיישׂב, צו דער- גיין די דאָך.

ועוד באותו היום, בין מנחה למעריב, התגנב הליטוואק אל חדר־משכבו של הצדיק, ושכב תחת מטתו... ואינו מתיירא, שמא תחקוק עליו שנתו, הלא ליטוואק הוא ובוחר הוא לו איזו מסכת ולומד אותה בעל־פה, ושכב כל הלילה, ולמד בעל־פהו

כשעה חדא, קודם שקראו לסליחות, הרגיש הליטוואק שהצדיק מתהפך על משכבו, שהוא נאנח וגונח, גונח ונאנח, והנה ידוע, שאנחותיו של הצדיק מנימירוב היו מלאות צער ויסורים, והשתפכות הנפש, וכל השומע היה גועה ממש בבכיו וזה אינו מפסיק מלמדו בלחש...

ושניהם שוכבים: הרבי על המטה והליטוואק תחת המטה. כשקראו לסליחות, שמע הליטוואק, והנה רבתה התנועה בחדרים הסמוכים, בני־הבית יורדים ממטותיהם, מעלים הם גרות ונוטלים את ידיהם, ומתלבשים, והולכים, ופותרים את הדלתות... ואחרי כן שב הכול למנוחתו, והאור, שנורע תחת מטתו של הצדיק מן החדרים הסמוכים, נדעך, והוא נשאר לבדו עם הרבי בבית.

אחרי כן הודה ולא בוש, שבאותו הרגע נפלה עליו אימה חשכה. כי לא דבר ריק הוא, להתבודד עם הצדיק בשעת הסליחות אבל הליטוואק עקשן הוא — רועד הוא בכל גופו ושוכב...

בינתיים קם גם הצדיק ממשכבו. וקם, ועשה מה שעשה, ונגש אל ארון הבגדים, והוציא משם חבילת בגדים שונים, דהיינו: מכנסי בד לבנים, רחבים וקצרים, מגפים גדולים ימשוחים בזפת, אדרת־שער עבה ומצנפת שער גבוהה, וחגורת עור מצופה מסמרי נחושת — בגדי אכזר

ובאותם הבגדים התלבש הצדיק, ומצלחת אדרתו יצא קצה חבל עבה...

והליטוואק אינו מאמין למראה עיניו, והוא חושב, שנרדם כלילה ורואה חלום... אך לא חלמא חזיא... והרבי יוצא מחדרו, והליטוואק קם בלאט והולך אחריו, כאותו הצל ההולך אחרי האדם.

והרבי עובר מחדר לחדר ובא לחדר־הבשול, וכופף ראשו אל מתחת למטת המבשלת, ומניף גרזן לחטוב עצים, וחוקע אותו לתוך אוורו, ויוצא את הבית. והליטוואק אחריה, אף כי כבר עלה על לבו דבר־בליעל, כי הרבי צדיק הוא ביום וגולן כלילה...

והולך הרבי בלאט ובצדי הרחובות, ואימת הימים הנוראים מרחפת בחוץ. ופעם בפעם בוקעת ויוצאת מאיזה בית אנחת חולה או פומון של סליחות. והרבי צולל בצללי הבתים ויוצא לאור הלבנה בין בית לבית, והליטוואק אחריה... ולבו דוסק כהד לכל פסיעה ופסיעה של הצדיק.

נאך דעם זעלבליקן פֿאַר נאַכט, באַלד נאך מעריב, גנבט זיך דער ליטוואק צום רבין אין חדר אַרזין. לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און לייגט. ער מוז אַפּוואַרטן די נאַכט און זען, וווּ דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות־צייט.

אַז אַנדערער וואָלט אַפּשער אַינגעדרימלט און פֿאַרשלאָפֿן די צייט, אַ ליטוואק טוט זיך אָן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים! פֿאַר טאָג הערט ער, ווי מען קלאַפט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צייט. ער הערט אים שוין אַפּשער אַ גאַנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן, וויס וויפֿל צער פֿאַר כל־ישראל, וויפֿל יסורים עס האָט געשטעקט אין זיין יעדן קרעכצן... די נשמה פֿלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליט־וואק האָט דאָן אָבער אַן אַנזען האַרץ, הערט ער צו און לייגט זיך ווינטער דער רבי לייגט זיך איהן, דער רבי, זאָל לעבן, אויפֿן בעט, דער ליטוואק אונטערן בעט.

•

דערנאָך הערט דער ליטוואק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפען... ווי די בני־בית כאָפֿן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש וואָרט, מען גיסט וואָסער אויף די נעגל, עס קלאַפֿן אויף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווינטער שטיל און פֿינצטער. דורכן לאַדן שינט קוים אַריין אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לַבְנָה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאַלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלאָפֿן פֿאַר שרעק. די וואָרצלען פֿון די פֿיאות האָבן אים געשטאָכן אין די שלייפֿן ווי די נאָדלעך.

אַ קלייניקייט, מיטן רבין, און סליחות־צייט, פֿאַר טאָג, אליין אין אַ שטוב...

אַ ליטוואק איז דאָן אָבער אַינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין וואָסער און לייגט.

•

ענדלעך שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אויף.

פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם קליידער־אַלמער און נעמט אַרויס אַ פּעקל... עס באַווייזן זיך פּויערישע קליידער, ליינענע פּלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיער־מיענגע, אַ גרויס פּוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע געזעלעך.

דער רבי טוט עס אָן.

פֿון דער קעשענע, פֿון סיערמיענגע, שטאַרט־אַרויס אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פּויערישן שטריק

דער רבי גייט־אַרויס; דער ליטוואק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט־אַפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך אַפֿן, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האָק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט־אַרויס פֿון שטוב.

דער ליטוואק ציטערט, נאָך ער טרעט נישט אָפּ.

•

אַ שטילער, ימים־נוראימדיקער פּחד ווייגט זיך איבער די טונ־קעלע גאַסן. אַפֿט רינטט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין אָדער אַ קראַנקער קרעכצן פֿון ערגעץ אַ פּענצטער... דער רבי האָלט זיך אין די זינטן פֿון די גאַסן, אין די שאַטנס פֿון די הַנְּזֵעֶר... פֿון איין הויז צום אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואק נאָך אים...

און דער ליטוואק הערט ווי זיין אייגן האַרץ־קלאָפֿן מיטט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אים דער שטאַט אַרויס.

•

והנה הרבי יצא את העיר.

וסמוך לעיר — יער. והצדיק נכנס לתוך היער, ופסע כשלושים או ארבעים פסיעות בתוך היער, ונגש אל אלון רך, והוציא את הגרון מאוזרו והניפו, ויד בעץ — סעם, פעמים ושלוש, עד כי נפל העץ...

והליטווא"ק עומד מרחוק ורואה, איך שהצדיק חוטב את העץ לבקעים, ואת הבקעים לגורים, ושהוא מוציא מצלחת אדרתו חבל ארוך, ועושה מהם חבילה, ותוחב את הגרון באזרו, ומעמיס את החבילה על כתפיו, ויוצא את היער ושכ העירה.

כפוף הולך הרבי תחת משאו. והליטווא"ק אחריו —

האם לא יצא הזקן מדעתו?

והצדיק אוחז את דרכו בלאט, ובא לאיוו סימטא חשכה,

ונגש אל בית קטן רעוע, ויעמוד מאחרי החלון, וידפוק כשמשותיו בלאט.

והליטווא"ק שומע, שמתוך הבית קורא קול אשה חולנית:

— מי שם?

ושהצדיק עונה בלשון הנכרים:

— יא!

והאשה שואלת:

— קטן יא? ..

והצדיק עונה:

— וואסיל.

— וואסילו איזו וואסילו ומה אתה רוצה, וואסילו?

והצדיק אומר לה, והכול בלשון האכרים, שיש לו חבילת עצים למכירה, שימכור לה כוול.

ואינו מחכה למענה האשה, ועובר אל הדלת, ופותח אותה, ונכנס לבית.

והליטאי מתנגב אחריו.

לאור הלבנה רואה הוא חדר קטן ונמוך, שברי כלי-בית ובמטה — אשה חולנית מכוסה בכלי-סחבות.

והחולנית שואלת באנחה:

— אבל כמה אקנה, וואסילו אין כסף לאלמנה עניה?

והצדיק המתחפש עונה, שיתן לה בהקפה, ושבסך-הכול מבקש הוא שש אגורות.

אבל האשה אומרת, שאינה יכולה לקבל בהקפה, שאין לה שום תקוה להשיג מעות ולשלם.

— מאין יבוא עוריו? — נאנחה האשה.

והצדיק, שהניח כבר את החבילה לארץ, מתקצף עליה:

הוי, יהודיה פתיה! את אשה קטנה וחולנית, וימך ספורים ואני ביטח בך, ונותן לך בהקפה שש אגורות! ולך אל גדול

• אני •• מי אני •

ורחמן, שגיא כוח וחי לעולמים, ואינך בוטחת בו, שימציא לך שש אגורות?

— ומי יסיק לי בתנור? — נאנחת האשה — מי יודע, מתי ישוב בני מעבודתו בלילה?

והצדיק עונה, שהוא יסיק לה...

והוא אומר ועושה...

ובשעה שהכניס העצים לתוך התנור, זימר בלחש את הפזמון הראשון מסליחות היום...

ובהבעירו את העצים, אמר את הפזמון השני...

ואת הפזמון השלישי אמר, כאשר סתם את התנור.

והליטווא"ק נהפך לבכו לאהוב את הצדיק ולהאמין בו, ומאז היה נוסע אליו פעמים מדי שנה בשנה.

וכשהיה שומע מספרים, שהצדיק עולה בימות הסליחות למעלה, לא צחק עוד והיה אומר:

— מי יודע אם לא למעלה מזה?

הינסער דער שטאט שטייט א וועלדל.

דער רבי, זאל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אריין. ער מאכט א דרייסיק-פערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ בנ אַ בייםל; און דער ליטוואק ווערט נבהל ונשתומם, וזענדיק ווי דער רבי נעמט-ארויס און פאט די האק און שלאגט אין בייםל אריין.

ער זעט, ווי דער רבי האקט און האקט, ער הערט ווי דאס בייםל קרעכצט און קנאקט, און דאס בייםל פאלט, און דער רבי שפאלט עס אויף ליפעס... די ליפעס — אויף דינע שניטלעך; און ער מאכט זיך אַ בינטל האַלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק און קעשענע, ער וואַרלט דאס בינטל האַלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אַריין די האק אינעם פאס, לאזט זיך אַרויס און וואַלד און גייט צוריק אין שטאט אַריין.

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ בנ אַן אַרעם, האַלב אינגעבראָכן הייזל און קלאַפּט אָן אין פֿענצטערל.

— ווער איזו? — פֿרעגט מען דערשראָקן און שטוב אַרויס. דער ליטוואק דערקענט, אַז עס איז אַ קול און אַ יידענע, און אַ קראַנקער יידענע.

— יא! — ענטפֿערט דער רבי אויף פּויעריש לשון.

— קטאָ יא! — פֿרעגט מען ווייטער און שטוב.

און דער רבי ענטפֿערט ווייטער, אויף מאַלאַרוסיש לשון, וואַסיל!

— וואָס פֿאַר אַ וואַסיל און וואָס ווילסטו, וואַסיל?

— האַלץ — זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל — האָב איך צו

פֿאַרקויפֿן זייער ביליק... בחצי הינט האַלץ!

און נישט וואַרטנדיק אויף תשובה נעמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואק גנבט זיך אויך אַריין און, בנ גרויען ליכט און פֿרייען מאַרגן, זעט ער אַן אַרעמע שטוב, צעבראָכן, אַרעם כלי-בית...

אין בעט ליגט אַ קראַנקע יידענע, פֿאַרוויקלט מיט אַ שמאַטע, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

— קויפֿן מיט וואָס זאל איך קויפֿן וואָ האָב איך, אַרעמע אַלמנה, צעלט?

— איך וועל דיר באַרגן — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל

— אין גאַנצן זעקס גראַשן

— און וואַנען וועל איך דיר באַצאלן? — קרעכצט די אַרעמע יידענע.

— נאָרישער מענטש! — מוסרט זי דער רבי — זע, דו ביסט

אַן אַרעמע קראַנקע יידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האַלץ.

איך בין בטוח, אַז דו וועסט באַצאלן, און דו האָסט אַזאָ שטאַרקן, גרויסן גאָט, און געטרויסט אים נישט... און האָסט אויף אים אויף

נאָרישע זעקס גראַשן פֿאַרן בינטל האַלץ קיין בטחון נישט?

— און ווער וועט מיר אַננהייצן? — קרעכצט די אַלמנה — איך

האָב דען כוח אייפֿצושטייזן מנן זון איז אויף דער אַרבעט געבליבן.

— איך וועל דיר אַננהייצן אויך! — זאָגט דער רבי.

דער ליטוואק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראָוער חסיד.

און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַ מאָל דערציילט, אַז דער

נעמיראָוער הייבט זיך אויף, סליחות-צייט, יעדן פֿרימאָרגן, און פֿליט-אָרויף אין הייםל אַריין, פֿלעגט שוין דער ליטוואק נישט לאָבן,

נאָר צוגעבן שטילערהייט:

— אויב נישט נאָך העכער!